

СИМВОЛИ У КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ ЛЮДСТВА

Метою дослідження є аналіз місця і ролі символів у культурному просторі людства. **Методологія дослідження.** Для проведення дослідження використана міждисциплінарна методологія, яка включає культурно-історичний, герменевтичний, дескриптивний та інтегративний підходи. **Наукова новизна** полягає у дослідженні смислокреативної функції символів, що створює єдиний культурний простір певної групи, який сприяє культурній ідентифікації, виробляє спільний зміст, надає керівні принципи індивідуальному існуванню, транслює культурні цінності у майбутнє. **Висновки.** Використання символів є адаптивним. Це означає, що люди можуть навчитися асоціювати нові символи з усталеною концепцією або нову концепцію зі звичним символом. Символ є одним з найбагатозначніших понять у культурі. Оскільки він представляє глибинний рівень культури, його сенс не можна розшифрувати прямолінійно, раціонально. Його потрібно «емоційно» пережити і відчутти, поступово дешифруючи всю безліч його смислів. Символи мають глибоке культурно-сміслове навантаження, сягаючи давніх часів і відображуючи архаїчне мислення. Символи виступають своєрідною мовою та намагаються дати відповідь на найскладніші питання буття. Вони спрямовують думку за межі індивідуального життєвого горизонту і набувають нового, несподіваного звучання в залежності від розуміння адресата. Символ як накопичувач пам'яті культури наскрізь пронизує всі культури, «перекладаючи» архетипи мовою культури, отже, для його інтерпретації необхідно рухатися по культурній «вертикалі», намагаючись зрозуміти його первинні смисли.

Ключові слова: символ, культура, символічна репрезентація, мова, символічна природа культури.

Пыльпыв Владимир Иванович, кандидат исторических наук, доцент, ректор Киевского университета культуры
Символы в культурном пространстве человечества

Целью исследования является анализ места и роли символов в культурном пространстве человечества. **Методология исследования.** Для проведения исследования использованы культурно-исторический, герменевтический, дескриптивный и интегративный подходы. **Научная новизна.** Смислокреативная функция символов создает единое культурное пространство определенной группы, способствует культурной идентификации, порождает общее содержание, предоставляет руководящие принципы индивидуальному существованию, транслирует культурные ценности в будущее. Использование символов является адаптивным. Это означает, что люди могут научиться ассоциировать новые символы с устоявшейся концепцией или новую концепцию с привычным символом. **Выводы.** Символ является одним из самых многозначных понятий в культуре. Поскольку он представляет глубинный уровень культуры, его смысл нельзя расшифровать прямолинейно, рационально, наоборот, его нужно «эмоционально» пережить и почувствовать, постепенно дешифруя все множество его смыслов. Символы несут глубокую культурно-смысловую нагрузку, восходя к древним временам и отражая архаическое мышление. Символы выступают своеобразным языком и пытаются дать ответ на самые сложные вопросы бытия. Они направляют мысль за пределы индивидуального жизненного горизонта и приобретают новое, неожиданное звучание в зависимости от понимания адресата. Символ как накопитель памяти культуры насквозь пронизывает все культуры, «переводя» архетипы на язык культуры, следовательно, для его интерпретации необходимо двигаться по культурной «вертикали», пытаясь понять его первичные смыслы.

Ключевые слова: символ, культура, символическая репрезентация, язык, символическая природа культуры.

Pylypiv Volodymyr, Ph.D. in History, Associate Professor, Rector of the Kiev University of Culture
Symbols in the Cultural Space of Humankind

The aim of the study is to analyze the place and role of symbols in the cultural space of humankind. **Methodology of the study.** The authors have used cultural-historical, hermeneutic, descriptive and integrative approaches. **The scientific novelty.** The meaning-creative function of symbols contributes to the emergence of a single cultural space of the certain group, promotes cultural identification, generates a common content, provides guidelines for individual existence, transmits cultural values into the future. The use of symbols is adaptive. **Conclusions.** A symbol is one of the most ambiguous concepts in culture. As far as it represents the deep level of culture, its meaning cannot be deciphered straightforwardly, rationally; on the contrary, it must be experienced and felt "emotionally" gradually deciphering all its meanings. Symbols bear a deep cultural and semantic load, tracing back to ancient times and reflecting archaic thinking. Symbols act as a peculiar language and try to give an answer to the most difficult questions of being. They direct the thought beyond the limits of the individual life horizon and acquire a new, unexpected sound depending on the recipient's understanding. A symbol as an accumulator of cultural memory permeates all cultures "translating" archetypes into the language of culture, therefore, for its interpretation it is necessary to move along the cultural "vertical" trying to understand its primary meanings.

Keywords: symbol, culture, symbolic representation, language, symbolic nature of culture.

Актуальність дослідження. Ми живемо у світі складної символіки, в якому символи з глибоким культурним корінням модифікуються, редагуються та зіставляються між собою, створюючи нові символи. Графічні дизайнери часто інтерпретують культурні символи за допомогою графічних ідентичностей. Символічні мови світів техніки, права, ігор, спорту можуть перетворити символічне значення на бренд завдяки графічній ідентичності, яка будується на символі однієї з цих субкультур. Наш світ просякнутий символами, які є скрізь: на прапорах, що майорять у повітрі, автомобілях, тату на тілі. Навіть меми перетворюються на символ. Як правило, символи не помічаються, доки не використовуються свідомо або не набувають негативної конотації. У культурі, яка суттєвою мірою орієнтована на імідж, розуміння символів і символізму в цілому може допомогти зрозуміти нюанси нашого візуального світу.

Символи представлені у різних формах: вербальні та невербальні, писані та неписані. Вони є всім, що транслює смисли, наприклад, слова, малюнки, жести. Одяг, будинки, автомобілі та інші предмети споживання перетворюються на символи, які фіксують певний рівень соціального статусу. Символи є культурно специфічними і надають значення оточуючому світу. Оскільки символи охоплюють як матеріальний, так і нематеріальний вимір життя людей, жоден з аспектів людського досвіду не може уникнути їхньої повсюдної реальності. Однак деякі символи зустрічаються значно частіше, ніж інші. Хрест, Тризуб, знак долара, зірка Давида та ін. відразу ідентифікуються більшістю людей. Хоча вони не викликають ідентичних почуттів у всіх, навряд чи хто може їх ігнорувати.

Символи формують соціальну реальність. Часто символи пов'язані з ціннісною системою культури, яка, в свою чергу, впливає на спосіб життя людей, на вироблення цілей, прагнень, виникнення мотивації до певної дії. Окремою групою символів виступають культурні символи, які репрезентують певну культурну реальність. Кожна культура має свій набір символів, пов'язаних з різним досвідом і уявленнями [11; 12].

Ці символи сприяють відчуттю приналежності та культурної унікальності. Представники кожної культурної групи повинні правильно інтерпретувати та з часом переосмислювати свої символи. Виходячи з цього, видається актуальним дослідження цілої низки питань, серед яких ґрунтовний аналіз феномену символу у багатошаровій моделі культури (the onion model of culture).

Аналіз досліджень і публікацій. Природа символів і сам феномен символізму привертала увагу дослідників протягом всієї історії людства. Суттєвий внесок у пізнання світу символів зробили Е. Кассіер, Л. Вайт, К. Гірц, О. Лосев, Я. Голосовкер [1; 2; 3; 7; 8; 14; 24; 25]. Останнім часом все більше вчених звертається до аналізу символічної природи культури та інтерпретації символів. А. Свідлер вбачає в символах складову культури, яка, в свою чергу, «формує» дії своїх представників, надаючи їм кінцевої мети та ціннісних смислів [22].

Ф. Діллістоун наголошує на тому, що символічне вираження – це шлях до творчої свободи, оскільки, на відміну від усіх форм тоталітаризму, символ сприяє відкритості та готовності експериментувати, вказуючи на альтернативні можливості [13]. Т. Шен аналізує східний і західний символізм, сприйняття символів у межах різних культурних традицій та їхній взаємовплив [18].

Метою дослідження є аналіз місця і ролі символів у культурному просторі людства.

Виклад основного матеріалу. Хоча багато хто стверджує, що ми зараз живемо в епоху тексту, наше активне використання символічних зображень доводить інше. С. Куріта, людина, якій приписують створення емодзі (особлива мова ідеограм і смайлів), казав: «Прогнози погоди на японському телебаченні завжди містять у собі фотографії або символи для опису погоди – наприклад, зображення сонця означає «сонячно». Замість тексту, що говорить «хороша погода», я б волів побачити зображення сонця» [6]. Сучасні символи визнаються і розуміються мільйонами людей у всьому світі.

Символи є основою культури. Символ – це об'єкт, слово або дія, які сповнені прихованих значень, що вкорінені не в світі природи, а в світі культури. Людське життя і людська взаємодія базуються на культурній символіці і проявляються через неї. Символи означають різні речі для різних людей; деякі символи отримані з досвіду, інші – з культури. Символічна репрезентація була притаманна людству протягом всієї історії. Різні клани і племена мали свою власну символіку, якою вони прикрашали свої прапори, щити та одяг. Ці символи містили у собі значення, які люди надавали певним формам, кольорам, текстурам, зображенням. Все це використовувалось у процесі спілкування з іншими кланами і племенами, які ідентифікували окреслену культурну групу за певними символічними зображеннями.

Символ визначають як все те, що має певний зміст і сенс, визнаний представниками окремої культури [15]. Символи допомагають представникам однієї культури зрозуміти, які дії вчиняють інші сторони [17]. Сприйняття, інтерпретації та досвід використання символів варіюються в різних культурах. Отже, символи можуть уособлювати особливий зміст для людей, які поділяють одну й ту ж культуру, і не мати глибинного смислового навантаження для представників інших культур, одночасно не викликаючи негативної реакції.

Наприклад, в перший день китайського Нового року китайці, як правило, вдягаються в яскраві кольори, такі як червоний, вважаючи, що яскравий колір приносить щастя, благополуччя і удачу протягом всього року. Проте цей звичай не є обов'язковим для інших культурних груп. Сьогодні культурна мова людства включає все більше і більше візуальних форм спілкування. Навіть використання символів починає змінюватися [23].

Інтерпретуючи специфіку символу, О. Лосев висував на перший план його закономірне розкладання на безліч перевтілень, що і виступає найоригінальнішою рисою символу. На думку філософа, символ речі, хоча і є її відображенням, насправді містить у собі набагато більше, ніж сама річ, оскільки кожну річ ми сприймаємо такою, якою вона є в даний момент. Натомість, символ у прихованій формі містить у собі всі можливі прояви речі. Сама ця його надзвичайна узагальненість та ідейна насиченість і робить його підґрунтям культури [2].

Таким чином, символ виступає принципом конструювання речі чи феномену, надаючи їм глибинного сенсу. Символ породжує річ чи феномен, формуючи їхню внутрішню закономірність. «Це породження є лише проникненням в глибину і закономірну основу самих же речей, представлену в чуттєвому відображенні, тільки дуже смутно, невизначено і хаотично» [2, 47]. Символ об'єднує одиничні речі у певну цілісність, фіксуючи її у культурному коді і транслюючи наступним генераціям.

На думку К.Г. Юнга, роль символів полягає в тому, «щоб зробити життя людей осмисленим. Індіанці Пуббла вірять, що вони сини Батька-Сонця, і ця віра надає їхньому життю наповненості (і цілеспрямованості),

що виходить далеко за рамки їхнього убогого буття. Це надає їм широкого простору, щоб відбутися як особистостям, і забезпечує їм повнокровне і повноцінне життя» [5, 80].

Символи породжують відчуття глибокого сенсу існування, що підносить людину над «світом споживання». Символи неможливо інтерпретувати в межах формальної логіки, оскільки вони звертаються не тільки і не стільки до розсудку, скільки до інстинктів, афектів і емоцій; вони надають можливості досягнути життя, адже саме життя породжує емоції та символічні ідеї.

У процесі осягання символу ми стикаємося не лише з ним самим, а й з неповторністю культури, яка його породила [4]. Для антропологів важливо враховувати своє власне культурне тло, коли вони вивчають символіку в іншій культурі. Це пояснюється тим, що багато символів, хоча і є подібними за зовнішнім виглядом, можуть мати різне значення. Ці символи необхідно інтерпретувати крізь призму певної культури, до якої вони відносяться, інакше вони можуть втратити своє унікальне значення. Одним з прикладів неправильно витлумаченого культурного символу є символ свастики, який є давнім солярним символом, розповсюдженим від Індії до Америки. Оскільки він виглядає майже ідентичним нацистській свастиці, він викликає негативну реакцію у багатьох людей.

Культурні символи зазвичай використовуються для вираження «вічних істин». Вони проходять тривалий шлях перетворення і набуття свідомих характеристик, поступово набуваючи якостей колективних образів, прийнятих певною культурою [19; 20]. Символи, які є частиною загальнолюдської культури, зберігають значний заряд своєї первісної енергії, викликаючи у деяких людей сильний емоційний відгук [10]. Ця первісна енергія повною мірою проявлена у природних символах, «які виникають з підсвідомого вмісту психіки і являють собою незліченні варіації основних архетипних образів. У багатьох випадках можна простежити їхній розвиток аж до першокоренів, тобто ідей і образів, що зустрічаються в найдавніших джерелах, які дійшли від первісних суспільств» [5, 84].

Давні люди використовували символи як репрезентанти своєї світомоделі – так «народжувалися» символи: «По всьому світу, від Африки до Північної Америки та островів Нової Зеландії, доісторичні люди залишили численні петрогліфи, на яких зображені знаки або прості фігури на скелі. Багато петрогліфів є піктограмами, а деякі можуть бути ідеограмами або символами для представлення ідей або концепцій» [16, 4]. Символічні зображення мають безліч прихованих сенсів. І сьогодні люди постійно несвідомо інтерпретують значення символів навколо себе.

Мова є найчастіше використовуваною формою символізму. Відомі 6 912 живих мов, чия різноманітність обумовлена певною ізоляцією. Більшість мов мають свої власні «символи» для позначення кожної літери, слова або фрази. Використання мови є адаптивним: наприклад, дві мовні групи контактують одна з одною і потребують спілкування. Вони формують мову, що має великий ступінь гнучкості у використанні символів мови (моделей звуку) або гібридного набору символів для передачі повідомлень. Ця контактна мова – піджин – з часом поступається місцем креолу з більш формальним набором символів (слів), граматичними правилами їхньої організації, а також власними носіями мови, які передають мову з покоління в покоління [21].

Мова виступає ключем до світу культури і системою символів, яка дозволяє людям спілкуватися один з одним [15]. За Н. Хомскі, мову слід розглядати як «вроджену» здатність людини [9]. Без мови спілкування людини є неефективним, оскільки людська думка не формулюється і не транслюється. Отже, мова, як і інші символи, надає можливості транслювати культурну спадщину наступним генераціям, сприяючи підтриманню культурної ідентичності. Самі символи набувають статусу культурної спадщини, де в закодованій формі «приховано» досвід певної культурної групи.

Наукова новизна. Смесокреативна функція символів створює єдиний культурний простір певної групи, який сприяє культурній ідентифікації, виробляє спільний зміст, надає керівних принципів індивідуальному існуванню, транслює культурні цінності у майбутнє. Використання символів є адаптивним. Це означає, що люди можуть навчитися асоціювати нові символи з усталеною концепцією або новою концепцією зі звичним символом.

Висновки. Символ є одним з найбагатозначніших понять у культурі. Оскільки він представляє найглибінніший рівень культури, його сенс не можна розшифрувати прямолінійно, раціонально, натомість, його необхідно «емоційно» пережити і відчути, поступово дешифруючи всю безліч його смислів. Символи мають глибоке культурно-сміслову навантаження, сягаючи давніх часів і відображуючи архаїчне мислення. Символи виступають своєрідною мовою та намагаються надати відповідь на найскладніші питання буття. Вони спрямовують думку за межі індивідуального життєвого горизонту і набувають нового, несподіваного звучання в залежності від розуміння адресата. Символ як накопичувач пам'яті культури наскрізь пронизує всі культури, «перекладаючи» архетипи мовою культури, отже, для його інтерпретації необхідно рухатися по культурній «вертикалі», намагаючись зрозуміти його первинні смисли.

Література

1. Голосовкер Я.Э. Избранное. Логика мифа. М.: СПб.: Центр гуманитарных инициатив, 2010. 499 с.
2. Лосев А.Ф. Проблема символа и реалистическое искусство. М.: Искусство, 1995. 320 с.
3. Лосев А.Ф. Знак. Символ. Миф. Москва: «Книга по Требованию», 2012. 479 с.
4. Шинкарук В.Д., Салата Г.В., Данилова Т.В. Дихотомія «культура – цивілізація» в англо-американському і західноєвропейському науковому дискурсі. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2018. №2. С. 82-87.
5. Юнг К.Г. Архетип и символ. Москва: Ренессанс, 1991. 304 с.

6. Brownlee J. The Real Story of Who Invented Emoji (Hint: They're Ancient). 2018. Magenta. URL: <https://magenta.as/the-real-story-of-who-invented-emoji-hint-theyre-ancient-136bed3c06d9> (дата звернення: 10.01.2019).
7. Cassirer E. The Philosophy of Symbolic Forms. Vol. 2: Mythical Thought. Yale University Press, 1965. 388 p.
8. Cassirer E. The Philosophy of Symbolic Forms. Vol. 4: The Metaphysics of Symbolic Forms. Yale University Press, 1998. 264 p.
9. Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax. M.I.T. Press, 1969. 251 p.
10. Danylova T. The Way to the Self: The Novel "Steppenwolf" Through the Lens of Jungian Process of Individuation. Anthropological Measurements of Philosophical Research. 2015. №7. P.28-35.
11. Danylova T.V. The Theory of Civilizations Through the Lens of Contemporary Humanities. Anthropological Measurements of Philosophical Research. 2016. №9. P. 55-62. DOI: 10.15802/ampr2016/72231.
12. Danylova T. Between the Land, Sea, and Sky: Some Words on the Art of the Minoan Civilization of Bronze Age Crete. Interdisciplinary Studies of Complex Systems. 2018. №13. P. 107-116.
13. Dillistone F. The Power of Symbols in Religion and Culture. Crossroad Pub Co, 1986. 246 p.
14. Geertz C. Myth, Symbol, and Culture. W. W. Norton & Company, 1974. 240 p.
15. Macionis J. Sociology. Pearson Prentice Hall, 2005. 704 p.
16. Meggs P., Purvis A. Meggs' History of Graphic Design. John Wiley & Sons, 2006. 59 p.
17. Peoples J., Bailey G. Humanity: An Introduction to Cultural Anthropology. Cengage Learning, 2017. 480 p.
18. Shen T. Recognition of symbols in different cultures: Chinese culture vs. Non-Chinese culture. Graduate Theses and Dissertations. Iowa State University, 2017. 129 p.
19. Shynkaruk L.V., Salata H.V., Danylova T.V. Dialogue of Cultures: E. Hall and F. Kluckhohn. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2018. №3. С. 128-133.
20. Shynkaruk V.D., Salata H.V., Danylova T.V. Myth as the Phenomenon of Culture. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2018. №4. С. 17-22. DOI: doi.org/10.32461/2226-3209.4.2018.152938.
21. Symbols and Culture. Cultural Anthropology. 2018. URL: <https://courses.lumenlearning.com/culturalanthropology/chapter/symbols-and-culture/> (дата звернення: 10.01.2019).
22. Swidler A. Culture in Action: Symbols and Strategies. American Sociological Review. 1986. Vol. 51. P. 273-286.
23. Unger J. Symbols and Symbolisms in Culture. 2018. Papyrus. URL: <http://papyrus.greenville.edu/2018/02/symbols-and-symbolisms-in-culture/> (дата звернення: 10.01.2019).
24. White L.A. The Science of Culture: A Study of Man and Civilization (Foundations of Anthropology). Percheron Press / Eliot Werner Publications, 2005. 502 p.
25. White L.A. The Evolution of Culture. Routledge, 2007. 400 p.

References

1. Golosovker, Ya.E. (2010). Selected works. The logic of myth. Moscow; Saint Petersburg: Center for Humanitarian Initiatives [in Russian].
2. Losev, A.F. (1995). The problem of symbol and realistic art. Moscow: Iskusstvo [in Russian].
3. Losev, A.F. (2012). Sign. Symbol. Myth. Moscow: "Book on Demand" [in Russian].
4. Shynkaruk, V.D., Salata, H.V., & Danylova, T.V. (2018). The Dichotomy "Culture – Civilization" in the Anglo-American and Western European Scientific Discourse. National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald, 2, 82-87 [in Ukrainian].
5. Jung, C.G. (1991). Archetype and symbol. Moscow: RENAISSANCE [in Russian].
6. Brownlee, J. (2018). The Real Story of Who Invented Emoji (Hint: They're Ancient). Magenta. Retrieved January, 10, 2019, from <https://magenta.as/the-real-story-of-who-invented-emoji-hint-theyre-ancient-136bed3c06d9> [in English].
7. Cassirer, E. (1965). The Philosophy of Symbolic Forms. Vol. 2: Mythical Thought. Yale University Press. [in English].
8. Cassirer, E. (1998). The Philosophy of Symbolic Forms. Vol. 4: The Metaphysics of Symbolic Forms. Yale University Press. [in English].
9. Chomsky, N. (1969). Aspects of the Theory of Syntax. M.I.T. Press. [in English].
10. Danylova, T. (2015). The Way to the Self: The Novel "Steppenwolf" Through the Lens of Jungian Process of Individuation. Anthropological Measurements of Philosophical Research, 7, 28-35. [in English].
11. Danylova, T.V. (2016). The Theory of Civilizations Through the Lens of Contemporary Humanities. Anthropological Measurements of Philosophical Research, 9, 55-62. DOI: 10.15802/ampr2016/72231. [in English].
12. Danylova, T. (2018). Between the Land, Sea, and Sky: Some Words on the Art of the Minoan Civilization of Bronze Age Crete. Interdisciplinary Studies of Complex Systems, 13, 107 - 116. [in English].
13. Dillistone, F. (1986). The Power of Symbols in Religion and Culture. Crossroad Pub Co. [in English].
14. Geertz, C. (1974). Myth, Symbol, and Culture. W. W. Norton & Company. [in English].
15. Macionis, J. (2005). Sociology. Pearson Prentice Hall. [in English].
16. Meggs, P., & Purvis A. (2006), Meggs' History of Graphic Design. John Wiley & Sons. [in English].
17. Peoples, J., & Bailey, G. (2017). Humanity: An Introduction to Cultural Anthropology. Cengage Learning. [in English].
18. Shen, T. (2017). Recognition of symbols in different cultures: Chinese culture vs. Non-Chinese culture. Graduate Theses and Dissertations. Iowa State University. [in English].
19. Shynkaruk, L.V., Salata, H.V., & Danylova, T.V. (2018). Dialogue of Cultures: E. Hall and F. Kluckhohn. National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald, 3, 128-133. [in English].
20. Shynkaruk, V.D., Salata, H.V., & Danylova, T.V. (2018). Myth as the Phenomenon of Culture. National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald, 17-22. DOI: doi.org/10.32461/2226-3209.4.2018.152938. [in English].
21. Symbols and Culture. (2018). Cultural Anthropology. Retrieved January, 10, 2019, from <https://courses.lumenlearning.com/culturalanthropology/chapter/symbols-and-culture/> [in English].
22. Swidler, A. (1986). Culture in Action: Symbols and Strategies. American Sociological Review, 51, 273-286. [in English].
23. Unger, J. (2018). Symbols and Symbolisms in Culture. Papyrus. Retrieved January, 10, 2019, from <http://papyrus.greenville.edu/2018/02/symbols-and-symbolisms-in-culture/> [in English].
24. White, L.A. The Science of Culture: A Study of Man and Civilization (Foundations of Anthropology). Percheron Press / Eliot Werner Publications. [in English].
25. White, L.A. The Evolution of Culture. Routledge. [in English].

Стаття надійшла до редакції 02.02.2019 р.